

УДК [378.091.21:373.2]:316.647.5

Валентина ЛЯПУНОВА

м. Мелітополь

lyapunova.val@yandex.ru

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Перед українською системою освіти постає завдання формування толерантності у населення, в першу чергу, у дітей дошкільного віку як найбільш сприйнятливої до формуючих впливів категорії. Однак, на сьогодні не отримало спеціального розгляду питання професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів до формування толерантності у дітей дошкільного віку. Тому у статті поставлено за мету структурно вибудувати узагальнений зміст концепції професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів до формування толерантності у дітей. Структура представленої педагогічної концепції містить: мету, завдання, визначення понятійно-категоріального апарату, теоретико-методологічні засади, а саме: підходи, фактори, закономірності, принципи, умови ефективного функціонування та розвитку концепції.

Ключові слова: професійна підготовка вихователів, концепція, структура концепції, принципи та умови реалізації концепції.

Одним із важливих завдань сучасного глобалізованого світу є виховання у підростаючого покоління навичок суспільної взаємодії та мирного толерантного співіснування незалежно від індивідуальних та соціокультурних особливостей. Перед українською системою освіти теж постає завдання формування толерантності у населення, а особливо, у дітей як найбільш сприйнятливої до формуючих впливів категорії. Дошкільному віку тут

відводиться роль періоду, що є основою для формування моральних цінностей особистості. Реалізація на практиці провідних ідей педагогіки толерантності багато в чому залежить від зусиль спеціально підготовлених до виховання толерантності у дітей педагогів. У зв'язку з цим з'являється необхідність у розробці системи підготовки вихователів дошкільних закладів до організації означеного процесу.

Аналіз наукових джерел з проблеми показує, що дослідження в цій галузі професійної педагогіки відсутні. Найявні окремі дослідження питань виховання толерантності та педагогічних аспектів її формування у старшому дошкільному віці (Н. Іванова, Н. Авраменко, О. Конишева, С. Мажаренко, Е. Музенітова, О. Овсяннікова, К. Ремарчук, Н. Скрипник та ін.), що підтверджують сензитивність дошкільного віку до засвоєння основ толерантності. На даний момент існує ряд досліджень, в яких розглядаються питання професійної підготовки вчителів до формування толерантності у різних вікових категорій школярів: учнів початкової (Н. Бирко, Т. Гурова, Т. Коваль) та загальноосвітньої (О. Волошина, А. Горянська, І. Залєсова, А. Корабльова, І. Лохманова, О. Орловська, А. Погодіна) шкіл. Разом з тим проблема професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів до формування толерантності у дітей дошкільного віку (ФТДДВ) спеціального розгляду не отримала. Таким чином, існує необхідність розробки системи професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів до формування толерантності у дітей, яка б ґрунтувалась на певній концепції.

Отже, ми поставили за мету даної статті структурно вибудувати узагальнений зміст концепції професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів до формування толерантності у дітей.

Аналіз стану готовності практичних працівників дошкільних закладів та майбутніх вихователів до формування толерантності у дітей дошкільного віку дозволив визначити протиріччя між потребою суспільства у вихованні толерантності юних громадян і непідготовленістю педагогів до вирішення даного завдання, а також нерозробленістю змістовної і процесуальної основи

означеного виду підготовки. Реалізація цього завдання потребує розроблення концептуальних засад процесу професійної підготовки вихователів до формування толерантності дітей дошкільного віку, що вможливить визначення його стратегії і тактики.

Беручи до уваги визначення концепції та її структурний склад, запропонований в ряді робіт (С. Гончаренко, О. Дубасенюк, С. Базелюк, О. Гнатишина, Л. Хуторський, Є. Яковлев та Н. Яковлева), ми можемо відзначити, що всі ці концепції в тій чи іншій мірі характеризуються логічною цілісністю, систематичністю, організованістю і містять плідні ідеї.

Структура педагогічної концепції включає: 1) загальні положення; 2) понятійно-категоріальний апарат; 3) теоретико-методологічні засади; 4) ядро; 5) змістовно-смісловне наповнення; 6) педагогічні умови ефективного функціонування та розвитку досліджуваного феномену; 7) верифікацію [9].

Концепція підготовки студентів до формування толерантності у дітей старшого дошкільного віку ґрунтується на основі провідних ідей компетентісного, акмеологічного та системного-діяльнісного підходів. *Мета концепції* як багаторівневого явища нами визначається:

– на системно-діяльнісному рівні – професійна підготовка майбутнього вихователя до формування толерантності у дітей дошкільного віку як одного з завдань морального виховання підростаючого покоління, покладених на нього професійними обов'язками у відповідності з державними вимогами та освітніми стандартами;

– на компетентісному рівні – як досягнення майбутніми вихователями такого рівня професійних компетенцій та їх компонентів, який забезпечує успішне, на якісному рівні вирішення педагогічних завдань толерантного виховання дітей;

– на акмеологічному (аксиологічному) рівні – як забезпечення теоретичного фундаменту, уточнення понятійного поля проблеми у вигляді цілісної сукупності методології, теорії і практики.

Завдання: розробка, апробація і впровадження моделі професійної підготовки майбутніх вихователів до формування толерантності дітей дошкільного віку та формування їх професійної компетенції; розробка програмно-методичного і технологічного забезпечення цього процесу; оптимізація ефективності процесу професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів шляхом впровадження моделі; прогнозування позитивного ефекту впровадження запропонованої концепції в практику підготовки студентів і масову педагогічну практику системи дошкільної освіти.

Підходи: в логіці системного підходу – професійна компетентність педагога розглядається як система; в логіці діяльнісного підходу – формування професійної компетентності педагога як процес; в логіці компетентісного підходу – сформованість професійної компетентності педагога як результат.

Розглянемо категоріальний апарат концепції, що відображає методологічну основу дисертаційного дослідження.

Спочатку доцільно визначити сутність поняття *професійної підготовки до формування толерантності дітей*. Її будемо розуміти як компонент професійної підготовки педагогів, що забезпечує цілеспрямований і методично грамотний вплив на процес формування толерантності у дітей дошкільного віку з метою його оптимізації і розвитку у дітей толерантності як необхідної умови соціалізації дитини і успішності її навчання.

Мета підготовки вихователів до формування толерантності дітей дошкільного віку розуміється як багаторівневе явище, що визначається на різних рівнях цілепокладання в рамках особистісно орієнтованого та компетентісного підходів. На системному рівні вона формулюється з орієнтацією на цілі професійної педагогічної освіти: розвиток та самореалізація особистості педагога та формування його професійної компетентності у відповідності з державними вимогами і освітніми стандартами. На компетентісному рівні мета підготовки майбутніх вихователів визначається як досягнення такого рівня професійної компетентності, який забезпечує успішне вирішення педагогічних завдань ФТДДВ. Цілі на рівні реалізації модулів

можуть бути визначені як сформованість відповідних компетенцій. Предметний рівень передбачає формулювання цілей вивчення конкретних навчальних дисциплін, що входять в різні модулі. На тематичному рівні – при вивченні окремих тем, розділів програми формулюються окремі цілі, які передбачають формування умінь виконувати дії на необхідному рівні їх засвоєння, ґрунтуючись на певній системі знань.

Компетенція – це сформована здатність і готовність до здійснення діяльності [3], а *компетентність* – реальний сформований досвід втілення єдності теоретичної, практичної та мотиваційної компетенції особистості в конкретній діяльності [3].

Професійна компетентність педагога дошкільної освіти з формування толерантності у дітей – здатність педагога до ціннісного визначення цілей, завдань і перспектив розвитку толерантності у дошкільнят, сформованість у педагога розвинених здібностей, умінь та професійно значущих особистісних якостей, що дозволяють здійснювати процес формування толерантності у дітей;

Формування професійної компетентності педагогів дошкільної освіти з ФТДДВ – це процес послідовного вдосконалення професійної спрямованості особистості педагога, сукупності професійно значущих інтегративних компетенцій, що дозволяють раціонально проектувати і на якісному рівні здійснювати психолого-педагогічний супровід формування толерантності у дітей дошкільного віку.

Слід зауважити, що цей компонент є важливою складовою підготовки будь-якого педагога, оскільки у всіх випадках педагогічного спілкування виявляється вплив на глибинні структури особистості дитини, які закладаються на самих ранніх стадіях формування людської свідомості.

Шляхом аналізу наукових досліджень (Н. Бирко, І. Залєсова, А. Погодіна, І. Степанова) та узагальнення педагогічного досвіду виявлено три групи чинників, що визначають результативність спеціальної підготовки педагогів до ФТДДВ: загальнокультурні (стан толерантної культури в суспільстві; державна політика в галузі декларування та дотримання толерантності як демократичної

цінності; ставлення держави і суспільства до професії педагога); соціальні (моральне виховання, толерантне соціальне (освітнє) середовище (оточення), референтні групи й особистості); особистісно-психологічні (стать, вік, життєвий і педагогічний досвід; особистісні емоційно-вольові та комунікативні характеристики; мотивація на підвищення рівня педагогічної компетентності та толерантної культури) [7].

Ядром розроблюваної концепції виступають закономірності та принципи. Виходячи з того, що закономірності педагогічного процесу обумовлені його змістом, природою людини, соціальними умовами, необхідно усвідомити внутрішні закономірні зв'язки між функціональними компонентами розвитку толерантності дитини, педагогічної діяльності, що цьому сприяє, і процесу професійної підготовки фахівців до даної діяльності.

Педагогічна діяльність з ФТДДВ ефективна тільки в тому випадку, якщо вона будується на основі знань про особливості та механізми розвитку толерантності в онтогенезі, на наукових уявленнях про сутність розвитку у дитини власної системи моральних цінностей на основі зразків суспільної поведінки.

Педагогічна толерантність самого вихователя, вміння будувати взаємодію на засадах діалогізму з усіма учасниками освітнього процесу багато в чому визначають його готовність здійснювати особистісно орієнтований підхід до вихованців, успішно вирішувати різноманітні освітні завдання [5].

У галузі професійно-педагогічної підготовки до ФТДДВ виявлені такі закономірності:

– успішність професійного становлення педагога визначається рівнем його загального інтелектуального та культурного розвитку, які взаємопов'язані і детермінують стан інших сфер психічного і особистісного розвитку [4];

– зміст педагогічної освіти диктує гуманістична сутність педагогічної діяльності, в якості обов'язкового компонента до неї входять сучасні наукові уявлення про толерантність як демократичну цінність та норму соціальної взаємодії [1];

– формування професійної компетентності педагога з ФТДДВ, розвиток і самореалізація особистості відбуваються у спільній діяльності суб'єктів педагогічного процесу, опосередкованій змістом освітньої програми, методами її освоєння, організаційними формами підготовки, засобами навчання, виховання, самоосвіти [7].

Закономірності педагогічного процесу знаходять своє конкретне вираження в принципах.

Проаналізувавши наукову літературу, ми прийшли до висновку, що кожен дослідник в галузі дидактики вважає за потрібне викласти свою систему принципів, бо, за логікою К. Бабанського, дидактичні принципи не є раз і назавжди встановленими догмами, вони синтезують у собі досягнення сучасної дидактики і оновлюються під їх впливом [9]. Аналіз наукової літератури (А. Вербицький, Р. Мильруд, А. Миролубов, Е. Ткаченко та ін.), узагальнення ефективного педагогічного досвіду, власна діяльність як викладача дозволили сформулювати педагогічні принципи підготовки студентів до формування толерантності у дітей.

Принципи, представлені як система, відображають закономірності розвитку самого педагогічного процесу і визначають його цілі, побудову (відбір змісту, методів, засобів, форм і зв'язків між ними), орієнтують на оцінку його ефективності. Це положення дозволило виділити *чотири групи принципів*

Перша група представлена загальнопедагогічними і частково-методичними принципами виховання толерантності: цілеспрямованості; врахування індивідуальних особливостей; культуровідповідності; єдності спеціально організованого виховного процесу і реального життєвого досвіду; поваги до особистості; соціальної обумовленості процесу виховання толерантності; єдності знання і поведінки; діалогічності і співробітництва; виховуючої рефлексії, синергетичності.

В другу групу об'єднані принципи процесу розвитку толерантності у дитини в онтогенезі в умовах педагогічного впливу на її поведінку. Цілі ФТДДВ реалізуються за допомогою принципів: комунікативно-діяльнісного

підходу у формуванні толерантності; формування толерантної свідомості, розвитку толерантної поведінки. До принципів побудови процесу ФТДДВ відносяться: безперервність, наступність перспективність; послідовність і циклічність розвитку; формування толерантності як моральної норми; взаємозв'язок розумового та морального розвитку; збагачення мотивації до толерантної поведінки; забезпечення активної практики з прояву толерантних дій [6].

Третя група – принципи розвитку толерантності як особистісного компонента професійної культури вихователя, до числа яких ми відносимо: а) принцип емпатії; б) принцип культурно-орієнтованої спрямованості; в) принцип кооперації; г) принцип конвенційної поведінки [8].

Четверту групу склали принципи в галузі професійної підготовки вихователів до роботи з ФТДДВ. Цілі професійної підготовки реалізуються за допомогою принципів професійної спрямованості освітнього процесу і творчої самореалізації особистості майбутніх вихователів у навчальній і професійній діяльності; формування ціннісного ставлення до дитячої особистості.

Процес професійної підготовки до ФТДДВ будується на принципах науковості змісту; інтегративності або межпредметної інтеграції; єдності дослідної, навчальної та практичної педагогічної діяльності; професійної самоосвіти та самовдосконалення; індивідуального і диференційованого підходів до студентів з різним рівнем підготовки; створення позитивного емоційного фону навчання і творчої активності [8].

Принципом, що визначає ефективність процесу ФТДДВ, являється принцип діагностичності.

Критерії ефективності протікання процесу професійної підготовки до ФТДДВ визначають принципи: комплексності результатів професійного навчання, виховання і самоосвіти та їх відповідності загальним цілям сучасної освіти.

Виділені нами педагогічні принципи є науковим забезпеченням моделі підготовки вихователів до формування толерантності у дітей дошкільного віку.

На їх базі здійснюється ефективне функціонування розробленої моделі, що припускає при зміні зовнішніх умов стійкість всіх її компонентів і їх взаємозв'язків, а також зміну функцій компонентів при вдосконаленні моделі в контексті зміни зовнішніх умов.

Ефективність реалізації концепції будується на основі комплексу організаційно-педагогічних умов:

– психолого-педагогічні: організація рефлексивного освітнього середовища, що сприяє усвідомленню педагогами власної системи відносин, які викликають у них потребу переосмислення і переоцінки професійних орієнтирів і установок (з позиції вирішення завдань формування толерантності у дітей); ініціювання активності педагогів, орієнтованої на даний процес [7];

– педагогічні: варіативний характер навчання в умовах модульної системи навчання та професійної підготовки з урахуванням рівня сформованості професійної компетентності та індивідуальних потреб майбутнього педагога; модульність змісту освітнього процесу; включення в освітній процес підготовки студентів інтерактивних форм, методів і технологічних прийомів; розвиток рефлексивної позиції особистості майбутнього педагога; впровадження в якості значущого технологічного елемента науково-дослідної роботи студентів; виявлення і реалізація оптимальних засобів діяльності майбутніх педагогів, орієнтованих на процес психолого-педагогічного супроводу формування толерантності у дітей дошкільного віку [8].

Фактори, закономірності, принципи і умови взаємопов'язані та взаємозалежні, і створюють ієрархічну систему, що забезпечує цілісність і динамічність процесу підготовки майбутніх вихователів до ФТДДВ і спрямованість всіх його компонентів на досягнення поставлених цілей.

Зміст підготовки педагогів до ФТДДВ співвідноситься з поняттям змісту освіти, розглядається як його частина, оскільки він реалізується не тільки в навчальній діяльності, а є компонентом цілісного процесу професійної

підготовки. Зміст підготовки педагогів до ФТДДВ визначається з урахуванням таких його особливостей:

- носить інтегрований характер, включається в освітню програму як «наскрізна» її складова;

- забезпечується у процесі реалізації міжпредметних зв'язків, міждисциплінарної взаємодії;

- інтегрує знання про навколишню дійсність (моральні і демократичні цінності сучасних Європейських держав, політика щодо вікової, статевої, расової, національної рівності, ставлення до людей з обмеженими фізичними можливостями і знання про місце толерантності в ній (про цілі, процеси, способи, засоби, умови педагогічної діяльності з формування толерантності дітей дошкільного віку);

- на різних рівнях професійної педагогічної освіти змінюється співвідношення теоретичної і практичної підготовки, фундаментального і прикладного знання, що проявляється не стільки в обсязі навчальної інформації, скільки в глибині її осмислення;

- основний зміст освітньо-професійної програми підготовки може бути цілісно представлено через склад необхідних компетенцій, які у свою чергу відбиваються у змісті основних навчальних елементів (в дидактичних одиницях) програм. Реалізація змісту підготовки педагогів до ФТДДВ ведеться через технологію, що включає в себе систему методів, засобів і форм ефективного досягнення поставлених цілей. Особливості роботи технології з формування професійної компетентності з ФТДДВ визначаються тим, що вона орієнтована на навчання, виховання і самоосвіту майбутнього фахівця як професіонала, як особистості і як носія толерантності. Мова йде не про переважне використання методів, засобів чи організаційних форм, а про спрямування їх на вирішення завдань у відповідності з поставленими цілями підготовки до ФТДДВ на матеріалі різних навчальних дисциплін та при реалізації всієї освітньої програми в цілому.

Узагальнюючи сказане, приходимо до висновку, що в ідеалі при проектуванні і конструюванні підготовки майбутніх вихователів до ФТДДВ важливо забезпечити гармонійне поєднання і єдність усіх її компонентів у відповідності з поставленими цілями. Цілеспрямована підготовка фахівців до ФТДДВ є просування до запланованого результату (мети). У ході цього руху важливо співвідносити зміни, що відбуваються, з параметрами заданого результату. Ступінь наближеності одержаного результату до запланованого свідчить про ефективність освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. П. Конституціоналізація освітнього простору Європи: аксіологічний вимір / В. П. Андрущенко, Т. В. Андрущенко, В. Л. Савельєв. – К. : “МП Леся”, 2014. – С.268.
2. Бирко Н. М. Підготовка майбутніх учителів до формування толерантності учнів початкової школи : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – “Теорія і методика професійної освіти” / Н. М. Бирко. – Житомир, 2014. – 20 с.
3. Дубасенюк О. А. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності : [монографія] / О. А. Дубасенюк, Т. В. Семенюк, О. Є. Антонова. – Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. – 193 с.
4. Залєсова І. В. Підготовка майбутніх учителів до формування міжнаціональної толерантності в учнів загальноосвітніх навчальних закладів: : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – “Теорія і методика професійної освіти” / І. В. Залєсова. - Вінниця, 2015. – 20 с.
5. Клепцова Е. Ю. Психологические условия формирования терпимого отношения педагогов к детям: [учеб. пособие для вузов] / Е. Ю. Клепцова. – М. : Академ. проект, 2007. – 202 с.
6. Кораблєва А. А. Методологические подходы и принципы подготовки будущих педагогов к воспитанию толерантности у школьников /

А. А. Кораблёва // Ярославский педагогический вестник. – 2013. – Т. 2. – № 2. – С. 49 – 52.

7. Погодина А. А. Подготовка будущих педагогов к воспитанию толерантности у школьников : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 – «Теория и методика профессионального образования» / А. А. Погодина. – Ярославль, 2006. – 21 с.
8. Степанова И. Ю. Проектирование подготовки педагога к профессиональной деятельности в образовательном процессе вуза : автореф. дис. докт. пед. наук : спец. 13.00.08. – «Теория и методика профессионального образования» / И. Ю. Степанова. – Красноярск, 2013. – 46 с.
9. Шумилова Е. А. Концепция формирования социально-коммуникативной компетентности будущих педагогов в вузе / Е. А. Шулимова. – Челябинск : Дитрих, 2011. – 258 с.

Valentyna LYAPUNOVA

Melitopol

CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHERS TO FORM TOLERANCE IN CHILDREN OF PRESCHOOL AGE

There is a problem before the Ukrainian educational system to form tolerance among the population, primarily children, which is considered to be the most susceptible to formative influences category. Preschool age here plays the role of the period that is the basis for forming personal values. However, today, a special consideration of the problem of professional training of future preschool teachers to form tolerance among preschool children has not been received. Therefore there is a need to create such a system that would be based on a specific concept. The goal set in the article is to build structurally a generalized concept of professional training of future teachers of preschool institutions to form tolerance in children. The structure

of the presented teaching concept contains the goal, tasks, the definition of concepts and categories, some theoretical and methodological foundations, such as approaches, factors, regularities, principles and conditions of effective functioning and the development of the concept.

***Key words:** professional training of teachers, the concept, structure, concepts, principles and conditions of implementation of the concept*

Валентина ЛЯПУНОВА

г. Мелитополь

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ВОСПИТАТЕЛЕЙ К ФОРМИРОВАНИЮ ТОЛЕРАНТНОСТИ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Перед украинской системой образования встает задача формирования толерантности у населения, в первую очередь, у детей дошкольного возраста как наиболее восприимчивой к формирующим воздействиям категории. Однако, на сегодня не получило специального рассмотрения вопросы профессиональной подготовки будущих воспитателей дошкольных учреждений к формированию толерантности у детей дошкольного возраста. Поэтому в статье поставлена цель структурно выстроить обобщенное содержание концепции профессиональной подготовки будущих воспитателей дошкольных учреждений к формированию толерантности у детей. Структура представленной педагогической концепции содержит: цель, задачи, определения понятийно-категориального аппарата, теоретико-методологические основы, а именно: подходы, факторы, закономерности, принципы и условия эффективного функционирования и развития концепции.

***Ключевые слова:** профессиональная подготовка воспитателей, концепция, структура концепции, принципы и условия реализации концепции.*

Стаття надійшла до редколегії 02.02.2016